

MOKYKLOS BAIMĖ: SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKSLEIVIŲ ATVEJO ANALIZĖ

Algimantas Bagdonas

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas Europos edukologų, psichologų, socialinių pedagogų išsamiai nagrinėtas mokyklos baimės reiškinys. Lietuvos edukacinėje terpėje ši problema mažai nagrinėta tiek teoriniame, tiek empiriniame lygmenyje. Šiame straipsnyje akcentuojama mokyklos baimės įtaka specialiųjų poreikių vaikams, lyginama specialiųjų poreikių turinčių mokinių mokyklos baimės raiška su moksleiviais, besimokančiais pagal bendrojo lavinimo programą, daromos išvados, kad mokyklos baimės reiškinys yra paplitęs įvairaus tipo mokyklose, mokyklos baimę patiria įvairaus amžiaus, lyties mokiniai, todėl mokyklos baimės multidisciplininis nagrinėjimas yra svarbus procesas, siekiant kurti palankias mokymosi aplinkas, laiduojančias efektyvų mokymąsi ir bendradarbiavimą mokykloje kaip ugdomosi organizacijoje, sąveikaujančioje su bendruomene bei aplinkos partneriais, kurią veikia išorės veiksniai bei kuri pati veikia edukacinį procesą. Straipsnyje pateikiamos socialinių pedagogų nuomonės, kurios yra svarbios, nagrinėjant mokyklos baimę kaip socialinį reiškinį, turintį įtakos individo socializacijai. Mokyklos baimė kaip reiškinys nagrinėjamas mezo sistemos (kultūrinė, visuomeninė situacija valstybėje, švietimo politikos nuostatos, egzaminų sistema ir reikalavimai); makro sistemos (mokyklos kultūra, filosofija, vertybės, mokyklos tipas), mikro sistemos (mokinio-mokytojo interakcija, santykiai su bendramoksliais, situacija šeimoje) aspektais.

Raktiniai žodžiai: mokyklos baimė, socialinė baimė, edukaciniai veiksniai, specialiųjų poreikių moksleiviai, mokymosi aplinkos.

Įvadas

Mokyklos baimė – paplitęs mokyklinio gyvenimo reiškinys, veikiamas edukacinių, vadybinių, psichologinių veiksnių. Mokyklos baimė nagrinėjama ir kaip būseną, ir kaip procesą. Vieni autoriai (Rost, 2001; Schwarzer, 1980) telkia dėmesį į mokyklos baimės sąsajas su mokymosi pažangumu bei lankomumu, kiti atskleidžia mokyklos baimės ryšius su mokyklos kaip organizacijos funkcionavimu (Hurrelmann, 1990; Schrittmatter, 1993), dar kiti gilinasi į mokyklos baimės kaip būsenos psichologines priežastis bei pasekmes (Wachauf, 2008; Morschitzky, 1998; Krohne, 1977). Schachl (1986), Wolf, Merkle (1995) sieja mokyklos baimę su naujos, specifinės vaikiškos ligos, įtraukiančios į savo ratą vis daugiau mokinių, atsiradimu. Krohne (1999) mato mokyklos aplinkose susiformavusias priežastis, sukeliančias vaikams mokyklos baimės būsenas, kurios neišnyksta, baigus mokyklą, tačiau veikia ir subrendusį žmogų per savivertės formavimąsi, socialinių kompetencijų ugdymąsi. Berndt (1988), Morschitzky (1998) išskiria tokias mokyklos baimės priežastis: nesisteminę mokymąsi, dėmesio koncentracijos problemas, streso situacijos namuose, dienos režimo nesilaikymas, sukeliantis nuovargį, ligos. Reikia pabrėžti, kad dauguma autorių mokyklos baimę sieja su: mokyklinio gyvenimo situacijomis (namų darbai, vertinimas, egzaminai), mokinio asmeninėmis savybėmis (temperamentas, būdo bruožai), mokytojo kompetencija (vertybių sistema, požiūriai, išsilavinimas, lankstumas), kla-

sės klimatu (bendradarbiavimo atmosferos prioritetai), situacija šeimoje (tėvų išsilavinimas, sutarimas šeimoje, šeimos vertybės). Berndt (1988), Hurrelmann (1990), Weiß (1997), Morschitzky (1999), Rost (2001), Hopf (2014) nustatyta, kad mokyklos baimė yra kompleksinis, plačių tyrimų reikalaujantis reiškinys.

Mokyklos baimė skirstoma į: mokymosi, rezultatų siekimo (viešo atsakinėjimo, klaidų, egzaminų) baimę bei socialinę baimę (bendraamžių nepriėmimas į grupę, statuso nepripažinimas). Taigi socialinė baimė formuoja mokinių streso atsiradimą, abejones savo žiniomis ir gabumais, konfliktus, agresiją. Rost (2001) pastebi, kad mokyklos baimė koreliuoja su moksleivio pažangumu, blogėjančiu mokyklos lankymu, motyvacinės sistemos griuvimu, individo savivertės smukimu. Mokyklos baimės reiškinys nagrinėjamas įvairiais aspektais: mokyklos kaip institucijos, mokyklos pastato baimė, mokyklinio gyvenimo baimė, mokytojų ir rezultatų siekimo baimė, konkretaus asmens mokykloje baimė, baimė mokykloje susilaukti priekaištų, neteisingų vertinimų, konfliktų baimė, nenoras ginti savo poziciją, nors ji ir teisinga, atsiskyrimo nuo konkretaus asmens, patalpos, institucijos baimė.

Pasak Hurrelmann (1990), Kretschmann (2000), socialinė baimė, kaip sudėtinė mokyklos baimės dalis, pavojinga tuo, kad gali formuoti tokį reiškinį kaip ateities baimė, nes nenoras atsiverti dėmesio centre, bendrauti su žmonėmis, viešai pasisakyti esant žmonių grupėje sukelia ne tik stresą ir baimę, bet paniką, kai individas negeba kontroliuoti savo

minčių, elgesio bei adekvačiai reaguoti į aplinkinius. Socialinė baimė negali būti tapatinama su tokiomis asmens savybėmis, kaip kuklumas ar santūrumas, kadangi stipriai išreikšta socialinė baimė sukelia ligas, dvasinius išgyvenimus, trukdo žmogaus socializacijai.

Nagrinėjant specialiųjų poreikių turinčių vaikų atvejį, reikia akcentuoti socialinės baimės įtaką mokymosi baimei, tuo pačiu pabrėžti neigiamą įtaką sėkmingai individo socializacijai. Socialinė baimė trukdo vaiko autonomijos ugdymuisi: toks vaikas bijo palikti namus kaip saugumo sąlygą, bijo užmegzti draugystės ryšius su bendramoksliais, todėl jis savaime susiranda žymiai mažiau draugų, toks vaikas turi problemų su laisvalaikio praleidimu, kadangi jo bendravimo ratas ypač apribotas. Socializacijos nesėkmės turi įtakos fizinei būsenai, nes turintys baimių mokiniai dažniau serga kūno ir dvasinėmis ligomis: skrandžio, širdies ligomis, turi galvos skausmų, dėmesio sukaupti problemų, depresijos požymių. Turintys stipriai išreikštą mokyklos baimės būseną vaikai privalo gauti medicininę pagalbą, tačiau esant tik tam tikriems pradiniam mokyklos baimės požymiams, ši problema galėtų būti švelninama, pasitelkus edukacines priemones: socialinius pedagogus, klasių auklėtojus, šeimos galimybes.

Tyrimo problema atskleidžiama keliant šiuos probleminius klausimus: *kaip mokyklos baimės reiškinys veikia specialiųjų poreikių turinčius mokinius? ar specialiųjų poreikių vaikų mokyklos baimės fenomeno ypatumai skiriasi nuo pagal bendrąsias programas besimokančiųjų mokinių?* Tyrimo mokslinį problemišumą lemia tai, kad Lietuvoje pasigendama teorinių darbų bei empirinių tyrimų, atskleidžiančių mokyklos baimės kaip būsenos ir kaip proceso įtaką mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių.

Tyrimo objektas – specialiųjų poreikių turinčių moksleivių patiriama mokyklos baimė.

Tyrimo tikslas – ištirti specialiųjų poreikių moksleivių patiriamą mokyklos baimės reiškinį.

Tyrimo uždaviniai: apžvelgti specialiųjų poreikių vaikų patiriamą mokyklos baimės fenomeną; remiantis atlikto tyrimo rezultatais suteikti rekomendacijas specialiųjų poreikių moksleiviams, jų tėvams, ugdytojams.

Tyrimo atlikimo metodai: 1. Mokslinės literatūros analizė, leidusi pagrįsti mokyklos baimės fenomeną specialiųjų poreikių moksleivių atveju. 2. Apklausa (raštu), leidusi nustatyti specialiųjų po-

reikių turinčių moksleivių santykį su mokyklos baimės problema. 3. Interviu, leidęs atskleisti ugdytojų požiūrį į problemą ir kompleksinius jos sprendimo būdus.

Baimės problemos pagrindimas

Siekiant atsakyti į iškeltus klausimus, remiamasi šių autorių (Hurrelmann (1990), Kretschmann (2000), Morschitzky (1998), Rost (2001), Schwarzer (1980) metodologinėmis nuostatomis bei Bagdono (2003, 2009) atliktu lyginamuoju tyrimu. Straipsnio naujumas reiškiasi tuo, kad dėmesys skiriamas specialiųjų poreikių vaikams bei jų mokymosi aplinkai, tiriamos socialinių pedagogų bei klasių auklėtojų nuostatos.

Kaip teigia Rost (2001), mokyklos baimė reiškiasi įvairiose šalyse, visuomenėse, socialiniuose sluoksniuose, turi įtakos bejėgiškumo, nepripažinimo raiškai, mokymosi motyvacijos slopinimui, nenorui socializuotis. Todėl kalbant apie mokyklos baimę, reikia akcentuoti moksleivio negebėjimą prisitaikyti prie naujų situacijų, nenorą bendrauti su aplinkiniais, atsisakymą siekti rezultatų. Mokyklos baimę sukelia sąveikos tarp mokyklos – tėvų nebuvimas, konkurencija visuomenėje, įgimtų savybių raiška.

Mokyklos baimės tyrinėtojai sieja individo išgyventą pavojaus būseną su veiksniais, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusiais su mokykla. Mokyklos baimę skatina aukšti mokymosi reikalavimai, neadekvati mokytojų reakcija į moksleivio elgesį. Galima mokyklos baimę traktuoti kaip sociumo baimę, baimę siekti rezultatų, pokyčių baimę, nenorą bendrauti, įsilieti į visuomenės gyvenimą. Schachl (1992) labiau pabrėžia socialinį baimės aspektą ir teigia, kad mokyklos baimė tai socialinė baimė, trikdanti moksleivio socializaciją, partnerystės santykių užmezgimą, slopinanti efektyvų bendravimą šeimoje, klasėje, mokykloje bei mokymosi baimė, neigiamai veikianti asmens saviraišką. Biermann (1977) gilinasi į psichologines baimės priežastis ir traktuoja mokyklos baimę kaip beviltiškumo situaciją, išgyvenamą laikant egzaminus, atsakinėjant klasėje, bendraujant su bendraamžiais, mokytojais. Mokyklos baimės raišką skatina įgimtos vaiko savybės bei mokykloje sukuriamos netinkamos mokymosi aplinkos. Hurrelmann (2001) mokyklos baimę sieja su aplinka ir jos poveikiu, teigdamas, kad egzistuoja įvairios mokyklos baimės formos: egzaminų, pažymių, bendravimo, konfliktų, bendravimo bai-

mė. Nedarant įtakos, nepastebint ir nemažinant mokyklos baimės ir jos sukeliama situacijų, šis reiškinys gali tapti pavojinga būseną individo gyvenime. Strittmatter (1993) įsitikinimu, mokyklos baimė tai savotiškas individo problemų sprendimas, susidūrus su prievarta, pedagoginiu nesupratimu, susidūrus su priešišku mokykloje. Užsitęsusi mokyklos baimės būseną neskatina moksleivio gabumų atsiskleidimo, įgūdžių įtvirtinimo, naujų kompetencijų įgijimo. Wittchen (1997) ieško mokyklos baimės poveikio mokiniams ir mokytojams, sakydamas, kad mokyklos baimė būdinga daugeliui asmenų, susiduriančių su mokyklinėmis situacijomis. Mokyklos baimę patiria moksleiviai ar mokytojai, veikiama nepalankių edukacinių veiksnių.

Krohne (1977), nagrinėjęs mokyklos mokymosi aplinkas, sieja mokyklos baimę, kaip specifinę, su mokymosi ir ugdymu susietą baimės raiškos formą su ugdymosi aplinkomis bei situacijomis kaip reakciją į mokyklos aplinkose pasireiškiančias grėsmes. Mokyklos baimė gali turėti pavojingas pasekmes individo, mokyklos, visuomenės aspektais. Atkreiptinas dėmesys į Morschitzky (1998) pateiktą mokyklos baimės apibrėžimą: tai ilgai trunkantis, pavojingas jausmas, veikiamas ne vieno objekto ar įvykio, bet komplekso veiksnių, tiesiogiai ir netiesiogiai susijusių su mokykla ir mokyklos gyvenimu. Tai yra moksleivių reakcija į dvasinius išgyvenimus mokykloje, konfliktus šeimoje. Mokyklos baimė turi įtakos fiziologiniams, dvasiniams pokyčiams, slopina motyvaciją ir pažangumą, todėl siekiant mokyklos baimės išvengti, reikalingas medicininis, psichologinis ir edukacinis poveikis. Schwarzer (1980), Schumacher, Hoffmann (1998), Schmidt (2001), Hopf (2014) teigimu, mokyklos baimė tai plačiai paplitęs fenomenas, pasireiškiantis įvairiomis elgesio, mąstymo, veiklos formomis. Apibendrinant minėtus autorius, galima sudaryti tokią mokyklos baimės apibrėžimą: mokyklos baimė – tai nuo mokyklos atsiradimo laikų žinomas fenomenas, tarpdisciplininis konstruktas, įtakojamas mokyklos kaip organizacijos, mokymosi kaip proceso, šeimos, švietimo sistemos, visuomenės, individo asmeninių savybių. Mokyklos baimės reiškinys fiksuojamas įvairiose šalyse, kultūrose, socialiniuose sluoksniuose, sistemose. Mokyklos baimė pavojinga ne tik edukacinėje terpėje, mokykloje ar šeimoje. Šis reiškinys griauja individo socializaciją, sukelia ateities baimę, agresiją, savižudybes. Mokyklos baimė stabdo asmens saviraiškos ir pilietiškumo plėtojimą, nes įtakoja fiziologinius, dva-

sinis pokyčius, slopina motyvaciją ir pažangumą. Mokyklos baimę skatina sąveikos tarp tėvų – vaikų – mokytojų nebuvimas, ne bendradarbiavimo, o konkurencijos prioritetai, perdėti lūkesčiai, išskirtinė orientacija ne į santykius, bet į rezultatą. Mokyklos baimė yra nepriimtina būseną efektyviam asmens funkcionavimui, ji sunkiai įveikiama, tačiau bendromis edukologijos, psichologijos, vadybos mokslų pastangomis bei remiantis visuomenės nuostatomis privaloma mokyklos baimę mažinti, švelninti, supažindinti su šiuo reiškiniumi visuomenę ir įtakoti edukacinių veiksnių, skatinančių baimės raišką, pokyčius. Mokyklos baimė formuojasi, susiklosčius grupei nepalankių individui aplinkybių: aplinkos, kuriose gyvenama (triukšmas, šaltis, aplinkos tarša), žmogaus egzistencijos veiksniai (finansinės problemos, baimė prarasti artimą asmenį, baimė atsiskirti nuo šeimos), socialiniai veiksniai (konfliktai su kitais asmenimis), įsipareigojimai vieni kitiems (įvykdymo terminai, perfekcionizmo nuostatos), fiziniai veiksniai (fizinė, psichinė, dvasinė sveikata, maitinimosi, miego įpročiai), subjektyvios individo nuostatos (individualus pasaulio, savęs, aplinkos suvokimas).

Tyrimo rezultatai ir duomenų interpretacija

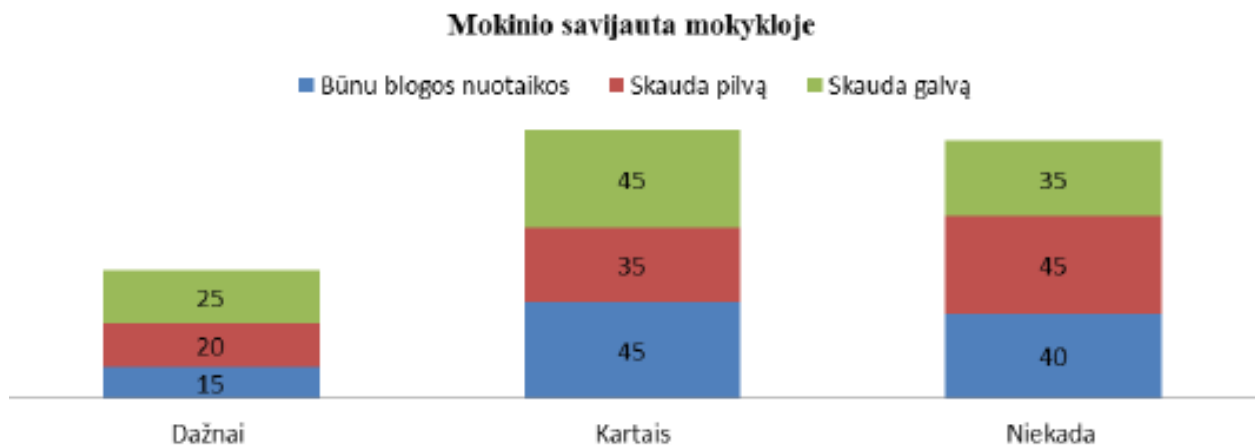
Ieškant atsakymo į iškilusią tyrimo problemą, 2014 m. atliktas tyrimas. Tyrime dalyvavo 42 specialiųjų poreikių turintys 12 – 16 metų moksleiviai iš 10 ugdymo įstaigų (25 berniukai ir 17 mergaičių), 8 socialiniai pedagogai, 10 klasių auklėtojų, ugdančių specialiųjų poreikių vaikus. Taikytas apklausos (raštu) ir pokalbio metodas.

Išnagrinėjus 1 pav. pateiktą mokinio savijautos raišką mokykloje, pastebėta, kad mokiniai mokykloje patiria fizinius skausmus (galvos, pilvo), kurie mokslinėje literatūroje laikomi mokyklos baimės kaip reiškinio dalimi. Įdomu, kad tik 35 proc. apklaustųjų niekada nėra patyrę galvos skausmų, 45 proc. nėra patyrę pilvo skausmų ir tik 40 proc. nėra buvę mokykloje blogos nuotaikos. Du trečdaliai besimokančiųjų mokykloje turi fizinių mokyklos baimės reiškinio požymių. Galima teigti, kad mokinys, patiriantis galvos, pilvo skausmus, jaučiasi esąs blogos nuotaikos, mokinys, kurio mokyklinis gyvenimas apsunkinamas papildomais, su ugdymusi nesusietais sunkumais, mokymosi procesą bei visą mokyklinį gyvenimą pradeda suvokti kaip priešišką, nukreiptą prieš mokinį kaip asmenybę. Taigi mokyklos baimės reiškinio nagrinėjimas neatsieti-

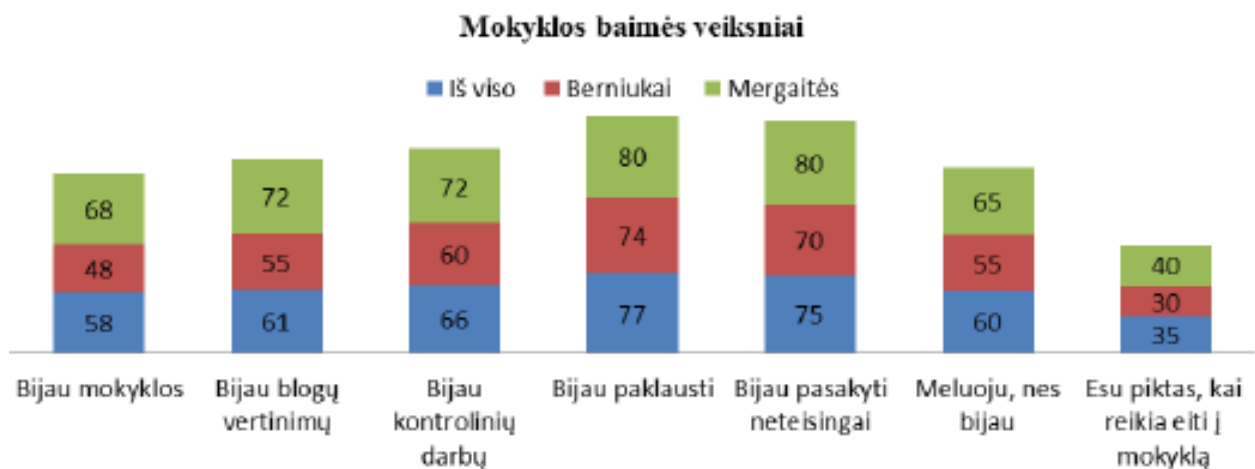
nas nuo ugdymosi aplinkų, mokyklos kultūros bei filosofijos, kuria grindžiamas mokyklos kaip organizacijos funkcionavimas. Fiziniai mokyklos baimės požymiai nagrinėti Berndt (1988), Rost (2000), Morschitzky (2002), pabrėžiant mokyklos baimės reiškinio sudėtingumą bei įvairių mokslų sąsajas, siekiant švelninti mokyklos baimės, kaip nepageidaujamo reiškinio, įtaką mokiniams. Wiedekamm (1995) teigia, kad mokyklos baimės simptomai pradeda reikštis fiziniiais požymiais, sukeliančiais nuotaikos svyravimus, nepasitenkinimą savimi, mokykla kaip ugdymosi vieta, bendramoksliais kaip partneriais, mokytojais kaip ugdytojais. Wittchen (1997) nurodo, kad mokyklos baimė susargdina mokinius fiziškai, dvasiškai ir psichiškai, todėl yra būtina šio reiškinio prevencija, akcentuojant mokytojo kompetencijos šioje srityje kėlimą. Svarbu laiku atpažinti pradinis mokyklos baimės požymius, teisingai juos traktuoti bei sudaryti palankias ugdymosi aplinkas mokykloje, užtikrinančias vaiko saugumo poreikius.

mosi aplinkas mokykloje, užtikrinančias vaiko saugumo poreikius.

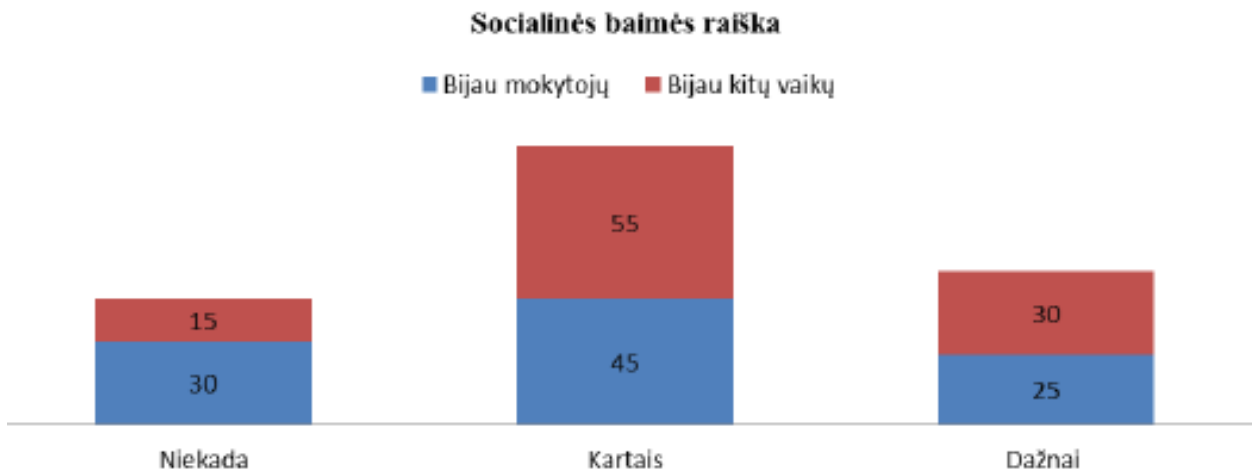
Iš 2 pav. matyti, kad dažniausiai apklaustieji pabrėžė, kad jie bijo paklausti, kai nesupranta (77 proc.), bijo atsakyti neteisingai (75 proc.). 66 proc. baimę sukelia kontroliniai darbai, 61 proc. teigia, kad bijo blogų vertinimų, 60 proc. meluoja, nes bijo, 58 proc. teigia, kad apskritai bijo mokyklos, 35 proc. ėjimas į mokyklą sukelia pyktį. Išnagrinėjus mergaičių ir berniukų atsakymus, akivaizdu, kad mergaičių baimės išraiška 6-20 proc. didesnė nei berniukų. Šis reiškinys yra tirtas bei akcentuotas Morschitzky (1999), Rost (1987), Schmidt (2001). Taigi galima teigti, kad specialiųjų poreikių mokinių mokyklos baimės raiška, kaip ir besimokančiųjų pagal bendrojo ugdymo programą, yra veikiamą tų pačių veiksnių, o mergaites mokyklos baimė veikia stipriau nei berniukus.

1 pav. Mokinio savijautos raiška mokykloje

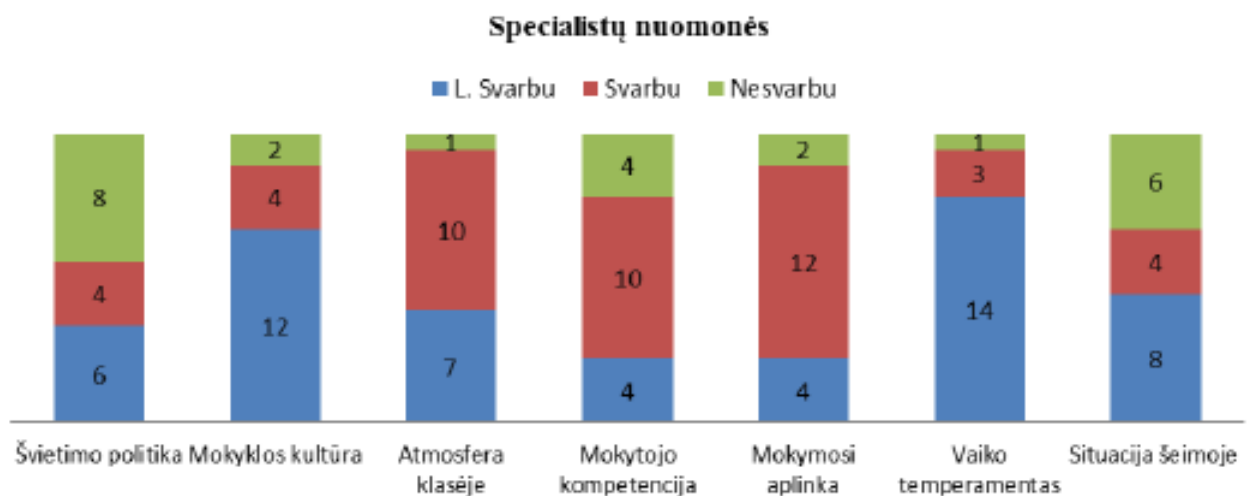
2 pav. Mokyklos baimės veiksnių apibūdinimas

3 pav. Socialinės baimės raiška

Kaip matyti iš 3 pav., pateikiančio socialinės baimės raišką, 25 proc. apklaustųjų nurodo dažnai patiriantys mokytojų baimę, 30 proc. kitų vaikų baimę, 45 proc. kartais patiria mokytojų baimę ir 55 proc. kartais susiduria su kitų vaikų baimė. Tik 30 proc. niekada nėra patyrę mokytojų baimės ir tik 15 proc. yra svetimas kitų vaikų baimės jausmas. Socialinė baimė, kaip mokyklos baimės elementas, nėra vien individo kuklumo, santūrumo ar individualizmo apraiškos. Socialinė baimė lygintina su baikštumu, nesugebėjimu socializuotis, atsiskyrimu nuo visuomenės, kai mokinys nepriimamas į bendruomenę, kai mokinys apibūdinamas kaip atsiskyrėlis, nepritampantis prie bendraamžių grupių. Socialinė baimė neigiamai veikia mokymosi rezultatus, siaurina asmens kontaktus visuomenėje, turi įtakos

depresijos, žalingų įpročių atsiradimui. Specialiųjų poreikių turinčių mokinių atsakymuose dažniausiai pasitaikė tokie teiginiai, apibūdinantys socialinės baimės raišką: baimė viešai kalbėti, baimė pristatyti nepažįstamiems žmonėms, užkalbinti kitą asmenį, susipažinti su priešingos lyties asmeniu, dalyvauti klasės renginiuose, draugų vakarėliuose, baimė ginčytis, įrodinėti savo tiesą, nors ir esi tvirtai įsitikinęs, kad esi teisus, rašyti, skaityti, dirbti, sportuoti, kai esi stebimas kitų asmenų, atsidurti dėmesio centre klasėje, gatvėje, autobuse. Taigi galima teigti, kad socialinė baimė, kaip mokyklos baimės sudėtinė dalis, veikia mokinius, todėl būtinas šios problemos sprendimas, pasitelkus mokyklos – šeimos įtaką.

4 pav. Socialinių pedagogų nuomonių pateikimas

Išanalizavus 4 pav. pateiktas apklaustų socialinių pedagogų ir klasių auklėtojų nuomones, apibūdinančias mokyklos baimę sukeliančius veiksnius, išryškėja svarbiausi veiksniai: mokyklos kultūra, vaiko temperamentas, atmosfera klasėje, mokytojo kompetencija. Kiek mažiau svarbiais, nors taip pat reikšmingais veiksniais laikoma švietimo politika, situacija šeimoje.

Apibendrinus interviu su apklaustais socialiniais pedagogais, galima daryti tokias išvadas:

- Mokyklos baimės problema aktuali visai mokyklos bendruomenei.
- Specialiųjų poreikių turinčių vaikų mokyklos baimės raiška iš esmės didesnė nei mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programą.
- Specialiųjų poreikių vaikams labiau aktualesnė yra socialinė baimė, kai besimokantieji pagal bendrojo ugdymo programą pasižymi mokymosi kaip proceso baime.
- Specialiųjų poreikių turintys mokiniai ypatingai priklausomi nuo psichologinės, pedagoginės, socialinės pagalbos, kurią jie gali gauti ugdymo įstaigoje.
- Bendrojo lavinimo mokyklose yra per mažai informacijos bei galimybių, leidžiančių švelninti mokyklos baimės priežastis.
- Namų mokymo programos, modifikuotas, adaptuotas ugdymas sudaro palankias sąlygas mokyklos (socialinei) baimei mažinti.

Socialinių pedagogų atsakymuose buvo pabrėžtos šios dimensijos, efektyvinančios mokyklos baimės prevenciją: mokymo metodų įvairovė, jų taikymas bei keitimas, atsižvelgiant į vaiko poreikius, įvairių dalykų integracija, siekiant geresnio medžiagos suvokimo, lankstus vertinimo sistemos kūrimas, pritaikymas ar keitimas, atsižvelgiant į konkretaus mokinio poreikius, ne konkurencinių, bet bendradarbiavimo pagrindais pagrįstų santykių ugdymas. Jeigu vaikas priima tokias elgesio taisykles ir iš pasyvaus situacijos stebėtojo tampa aktyviu jos pokyčių dalyviu, galima tikėtis, kad per tam tikrą laiką socialinės baimės būsenas pakeis aktyvios pozicijos reiškinys. Suprantama, kad mokinys šioje situacijoje privalo sulaukti kvalifikuotos šeimos ir mokyklos pagalbos. Socialiniai pedagogai ir klasių auklėtojai pritarė tokiai socialinės baimės prevencijai, kai padedama mokiniui, įtraukiant jį į tam tikrą aktyvią situaciją: mėginti parduotuvėje pasiteirauti kainos, gatvėje paklausti kelio, pamokoje pasiūlyti savo pageidavimus, pareikšti nuomonę, nepritarti

daugumai, jeigu tai yra nepriimtina.

Išanalizavus auklėtojų, kurių klasėse mokosi specialiųjų poreikių turintys vaikai, padaryti apibendrinimai, susiejantys mokyklos baimės raišką su mokytojo/mokinio kompetencijomis. Jeigu mokytojams mokyklos baimės švelninimas labiau sietinas su tam tikrų kompetencijų palaikymu bei plėtra, tai mokiniams svarbus yra kompetencijų, apsaugančių nuo mokyklos baimės situacijų atsiradimo bei švelninančių mokyklos baimės būsenas, įgijimas. Išryškintos šios kompetencijos:

- Dalykinė/mokslo žinių įsisavinimo kompetencija (mokytojo aspektas – mokymo turinio įvaldymas, atsižvelgiant į mokslo pasiekimus, didaktinę struktūrą; mokinio aspektas – reikalingų gebėjimų, įgūdžių sistemos susiformavimas).
- Diagnostinė/įgytų žinių palaikymo kompetencija (mokytojo aspektas - būti pasiruošusiam moksleivių mokymosi pažangą, pasiekimų problemas atpažinti, vertinti, skatinti, tirti; mokinio aspektas – suformuota žinių sistema pritaikoma įvairiuose kontekstuose).
- Didaktinė/savarankiško mokymosi kompetencija (mokytojo aspektas – gebėjimas pamokose naudoti įvairias mokymosi formas, metodus; mokinio aspektas – susiformuoti pagrindą, įgalinantį susidoroti su plūstančia informacijos gausa (mokymasis mokytis).
- Klasės vadovo kompetencija/ugdytinio vertybinių kompetencijų formavimosi kompetencija (mokytojo aspektas – gebėjimas moksleivius kaip tam tikros klasės narius motyvuoti, koncentruojant numatytai veiklai; mokinio aspektas – gebėjimas identifikuoti save su konkrečia mokykla, šeima, tradicijomis).
- Socialinės kompetencijos plėtojimas/socialinių kompetencijų įgijimas (mokytojas – proceso metu kompetencijas plėtoja, efektyvina mokinių socializaciją; mokinys – mokosi dirbti grupėje, komandoje, gyventi sociume).

Analizuojant veiksnius, turinčius įtakos mokyklos baimės atsiradimui, darytini tokie apibendrinimai: nuo asmenybės tipo (ramaus, pasitikinčio savimi ar impulsyvaus, nepasitikinčio savimi ir aplinkiniais) priklauso ir asmeninio požiūrio susiformavimas (priimant susiklosčiusią situaciją kaip iššūkį, kurį reikia įveikti ar kaip grėsmę, pavojingą asmeniui). Neabejotina, kad socialinės paramos lygis, kurį gauna mokinys (nuolatinė parama artimųjų

aspektu ar nepakankama parama ar jos nebuvimas) lemia tai, kaip bus reaguojama į mokyklos aplinkose pasitaikančias nepalankias mokiniui situacijas. Galima manyti, kad sąveikos tarp mokinio – mokytojo – mokyklos - šeimos buvimas ar nebuvimas lemia asmeninių įpročių prioritetus (polinkį į sveiką gyvenimo būdą ar polinkį į žalingus įpročius). Asmeniniai įpročiai formuoja polinkio į sveikatą ar polinkio į ligas egzistavimą, kas parodo uždaros grandinės, lemiančios mokyklos baimės atsiradimą, egzistavimą. Edukacinis uždavinys yra išardyti šią grandinę, taikant edukacines priemones, priimtinas ir pasiekiamas švietimo darbuotojams. Neabejotina, kad socialiniai pedagogai yra vienas svarbiausių elementų, matančių, stebinčių mokyklos baimės veikiamus mokinius. Klasių auklėtojai, turintys glaudžiausią ryšį su šeima, privalo tapti ne tik stebėtojais, bet ir aktyviais mokyklos baimės švelninimo dalyviais. Suprantama, kad tai tėra mokyklos lygmens veiksniai, kurie be švietimo politikos pokyčių, mokyklos kaip organizacijos kultūros kaitos, visų grandžių sąveikos negali pasiekti veiklos efektyvumo.

Išvados

1. Nagrinėta mokslinė literatūra ir atliktas tyrimas patvirtino nuomonę, kad specialiųjų poreikių mokiniai, kaip ir mokiniai, besimokantys pagal bendrojo lavinimo programą, yra veikiami mokyklos baimės reiškinio. Mokyklos baimės reiškinys būdingas įvairių šalių, kultūrų, socialinių sluoksnių mokiniams, todėl gali būti nagrinėjamas kaip prioritetas švietimo politikos, mokyklos kaip organizacijos, pedagoginės sąveikos elementas. Specialiųjų poreikių mokinių tyrimo atvejis parodė, kad šiai apklaustųjų kategorijai labiau būdinga socialinė baimė, kuri veikia mokymosi baimės atsiradimą. Nagrinėtu atveju mokyklos baimę lemia įvairūs veiksniai:
 - Aplinkos veiksniai: (organizacijos etosas; neįprastos mokymosi aplinkos; informacijos deficitas; triukšmas, karštis, šaltis; organizacijos struktūriniai pertvarkymai).
 - Mokymosi veiksniai: (per aukšti reikalavimai; mokymosi patirties stoka; nepakankama mokymosi individualizacija; pernelyg intensyvus mokymosi tempas;
 - Individo lygmens veiksniai: (biologiniai veiksniai, temperamentas; socialinės kompetencijos, motyvacija; šeimos psichologiniai

aspektai, tėvų edukacinė kompetencija).

2. Siekiant švelninti mokyklos baimės situacijas, galima teikti tokius siūlymus specialiųjų poreikių mokiniams, jų tėvams ir jų ugdytojams:
 - Baimė yra normalus jausmas, nes tai yra sveika reakcija į grėsmę. Baimė parodo, kas yra svarbu. Baimė padeda išgyventi pavojingose situacijose. Svarbu, kad baimės būsenos netaptų fobijomis, kenkiančiomis individo socializacijos procesui.
 - Baimė apima visą asmenį (vyksta fiziologiniai, dvasiniai, psichologiniai, elgesio pakitimai), todėl svarbus visapusiškas požiūris į asmenį, kompetencijų įgijimas, mažinant mokyklos baimės būsenas.
 - Mokyklos baimės galima nepripažinti, su baime galima kovoti, jos vengti, galima mokyti švelninti išskylančias problemas. Efektyviausių metodų pasirinkimą nulemia sąveikos tarp šeimos ir mokyklos buvimas ar trūkumas.
 - Mažinti mokyklos baimės būsenas padeda vadybinių funkcijų diegimas mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo procese: dienos ritmo planavimas (veiklos prioritetų nustatymas pagal reikšmingumą); pertraukų svarba veikloje, atlikus tam tikrą užduotį – ir mažiausios pasiektos pergalės teikia džiaugsmo; savęs paskatinimas už atliktą veiklą; laiko radimas poilsiui, gebėjimas pasimokyti iš kasdienės veiklos – sportavimas, aktyvus poilsis, pažintinė veikla.

Literatūra

1. Bagdonas, A. (2009). Mokyklos baimės raiška ir jos įveikimo edukaciniai veiksniai, Monografija, Kaunas:Kauno kolegija.
2. Bagdonas, A. (2003). Mokinių stresas ir mokyklos baimė: turinys ir raiškos ypatumai. *Pedagogika*: 68, 322-327. Vilnius
3. Berndt, J. (1988). *Schulstreß, Schülerstreß, Elternstreß*. Bremen.
4. Hopf H. (2014). *Schulangst und Schulphobie: Wege zum Verständnis und zur Bewältigung Hilfen für Eltern und Lehre*.
5. Hurrelmann, K. (1990). *Familienstreß, Schulstreß Freizeitstreß, Gesundheitsförderung für Kinder und Jugendliche*. Beltz Verlag, Weinheim und Basel.
6. Kretschmann R. (2000). *Stressmanagement für Lehrerinnen und Lehrer – ein Trainingsbuch mit Ko-*

- piervorlagen, Weinheim.
7. Morschitzky, H. (1998). Angststörungen. Diagnostik, Erklärungsmodelle, Therapie und Selbsthilfe bei krankhafter Angst. Wien, New York: Springer.
 8. Morschitzky, H. (1999). Wenn Jugendliche ängstlich sind. Wien.
 9. Rost D. H. (2001). Handwörterbuch. Pädagogische Psychologie. Beltz PVU.
 10. Rost, D. H., Shermer, F. J. (1987). Auf dem Weg zu einer differentiellen Diagnostik der Leistungsangst. Psychologische Rundschau 38, 14-36.
 11. Schachl, H. (1992). Lernen ohne Angst. Mehr Freude und Erfolg in der Schule! Hrsg. Bundesministerium für Unterricht und Kunst, Schulservice. Wien: Eugen Ketterl.
 12. Schmidt, S. (2001). Nie mehr Schulstress – Gräf und Unzer Verlag, München.
 13. Strittmatter, P. (1993). Schulangstreduktion. Neuwied: Luchterhand.
 14. Schumacher, W., Hoffmann, K. (1998). Wege aus der Angst. Stuttgart: TRIAS.
 15. Wachauf T. (2008). Schulangst, Prüfungsängstlichkeit, Leistungsängstlichkeit: Formen von Angst und Maßnahmen zu deren Verringerung.
 16. Weidenmann B. (1978). Lehrerangst. Ein Versuch, Emotionen aus der Tätigkeit zu begreifen. Ehrenwirth, – München.
 17. Weiß, H. J. (1997). Prüfungsangst. Wie entsteht sie? Was richtet sie an? Wie begegne ich ihr? Würzburg: Krick Fachmedien.
 18. Wiedekamm, M. (1995). Prüfungsangst in der Schule. Erscheinungsformen – Ursachen – Interventionsmöglichkeiten. Hausarbeit Universität Bremen.
 19. Wittchen, H. U. (1997). Wenn Angst krank macht. Störungen erkennen, verstehen und behandeln. München: Mosaik.
 20. Winkel R. (1979). Angst in der Schule. Ursache, Erscheinungsformen und ewältigungsmöglichkeiten schulischer, sozialer Ängste. Neue Schule – Essen.
 21. Winkler W. (1998). Die Angst des Lehrers vor seinem Schüler. In: die Schulfamilie –München.
 22. Wolf, D. (1996). Ängste verstehen und überwinden. Gezielte Strategien für ein Leben ohne Angst (11. Aufl.). München: PAL.

SCHOOL ANXIETY: ANALYSIS OF DISABLED CHILDREN'S CASE

Summary

Social and economic changes in Lithuania stepping forward into the XXI century enabled to educate the disabled children in the system of secondary schools. The solution to the problem of school anxiety is a complex process requiring the interaction of various institutions and persons. The article analyzes the expression of school fear comprehensively investigated by European pedagogues, psychologists and social workers. In the Lithuanian educative environment this problem was researched very little both in the theoretical and in the practical level. This article emphasizes the influence of school anxiety on the disabled children, also there is compared school fear expression between the disabled children and children having no disabilities. Furthermore, there are presented conclusions that the expression of school anxiety is spread in the different types of schools and school anxiety is felt by schoolchildren of the different age and sex. So multi-disciplined analysis of school fear is an important process aspiring to creation of favorable learning surroundings that guarantees effective learning and cooperation between the school community and outside partners. In this article there are presented social workers' opinions, which are very important in analyzing school anxiety as a social phenomenon, which menaces to successful socialization of individuals.

The analysis of the scientific literature and the fulfilled research revealed the specific educational factors, which can cause the school anxiety and can mitigate it: cultural peculiarities of school as an organization, the effectiveness of learning environments at school and at home, teaching forms and methods, peculiarities of evaluation system, harmony of teacher's competences and personal characteristics, educational requirements of family and its values, and the expression of schoolchild's learning competences. The results of the research pointed out the complex of the school anxiety factors, which can influence positive and negative impact on a schoolchild, subject to the concrete context or situation: state level factors: legal, economical, political, technological and cultural; social: value system, cultural conception, educational traditions and priorities; learning environments: the philosophy of the organization, ethos, external learning environments, the spread of information and structural reforms of the organization; educational process: the aims of education, content, methods, recourses for learning, communication in the educational processes, assessment and self-evaluation; learning: the requirements of general programmes, regulation of the learning load, learning experience, individualization and differentiation of teaching and examination system; individual: heredity, temperament, social competences and motivation to learning; family: value orientations and educational needs. The results of the research have revealed the fact that schoolchildren undervalue learning to learn, attracting allies, pedagogical support and spread of schoolchild's characteristics and competences. It is determined that both strongly influenced by school anxiety learners and weak influenced ones on purpose to overcome school anxiety choose derogation of a working activity and dimensions of simulation. It shows a great demand for spread of information on the overcoming school anxiety.

Studies of scientific literature and the accomplished research confirm the opinion that the disabled schoolchildren, like the healthy schoolchildren, are under the influence of the expression of school fear. Social anxiety, which prompts the rise of school anxiety, is characteristic for the disabled schoolchildren. In the analyzed case the environmental, learning and individual factors determine school anxiety. In this article there are given recommendations to social workers, class managers and parents achieving an effective interaction between the school and the family.